

ТВОРЧІ ЯКОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА-ВИХОВАТЕЛЯ ЯК ЧИННИК УСПІШНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. Жейнова С.С. Творчі якості майбутнього педагога як чинник успішної професійної діяльності. У статті здійснено теоретичний аналіз основних психолого-педагогічних підходів до проблеми формування творчої особистості. Надано об'ємний перелік якостей творчої особистості.

Ключові слова: творчість, творчий потенціал, творча особистість, творчі якості.

Аннотация. Жейнова С.С. Творческие качества будущего педагога как фактор успешной профессиональной деятельности. В статье проанализированы основные психолого-педагогические подходы к проблеме формирования творческой личности. Предлагается классификация творческих качеств личности.

Ключевые слова: творчество, творческий потенциал, творческая личность, творческие качества.

Summary. Zheynova S.S. Creative qualities of a future teacher as a factor of successful professional activity. The basic psychological and pedagogical approaches to the formation of creative personality are analyzed in the article. The classification of creative features of personality is offered.

Key words: creativity, creative potential, creative personality, creative qualities.

Постановка проблеми. У теперішній час стратегія освіти відчуває потребу кардинальної модифікації й зміни орієнтації в бік толерантності, демократії і вимагає постійного розвитку, адаптування до змін, переоцінки цінностей. Передбачаючи рух і саморозвиток особистості, творче мислення стає життєвою необхідністю, чи не єдиним шансом, що допоможе вистояти і перемогти в умовах інформаційного і постінформаційного суспільства, а тому не дивно, що так гостро нині постала проблема радикальної модернізації освіти – галузі, що є творчою основою розвитку особистості.

Значущість проблеми, її недостатнє дослідження в психолого-педагогічній літературі обумовили вибір теми нашої роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми психології творчості та творчих якостей особистості у вітчизняній та зарубіжній психології вивчали: В.І. Андрєєва, Д.Б. Богоявленська, Дж. Гілфорд, Р.М. Грабовська, В.О. Моляко, К.К. Платонов, П.А. Просецький, К. Роджерс, В.А. Роменець, В.А. Семиченко, Б.М. Теплов, та ін.

Педагогічні та дидактичні аспекти розвитку творчих якостей учнів і студентів висвітлено в наукових працях П.Р. Атутова, С.Я. Батишева, В.І. Качнева, Д.М. Комського, І.Я.Лернера, В.М.Мадзігона, В.Д.Путіліна, В.Г.Розумовського, М.М.Скаткіна, Ю.С.Столярова, Д.О.Тхоржевського та ін.

На думку С.О. Сисоєвої організація творчого виховного процесу у дошкільних установах потребує ретельного наукового і практичного

дослідження, оскільки особливе значення для формування творчої особистості мають умови розвитку саме у ранньому дитинстві.[4, с. 123]. Ми згодні, що прогалини у розвитку саме у дошкільному віці безпосередньо впливають на ефективність подальшого формування творчої особистості.

Аналіз результатів вищезазначених досліджень, демонструє що для оволодіння педагогічною професією одних знань, вмінь та навичок недостатньо, адже потрібні особливі якості-професійні й творчі. Професійна педагогічна діяльність стала настільки різносторонньою і багатогранною, що бути успішним діячем без особливих якостей особистості неможливо.

Мета статті. Проаналізувати теоретичні підходи до вивчення проблеми творчих якостей майбутніх педагогів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Найвищим рівнем розвитку людини як особистості можна вважати творчу особистість. Для такої людини потреба у творчості є життєвою необхідністю, а творчий стиль діяльності – найбільш характерним показником; їй притаманні високий рівень знань, потяг до нового, оригінального, вміння відкинути звичайне, шаблонне.

У цілому, сучасний стан дослідження творчості можна охарактеризувати як процес зближення двох підходів: процесуального (дослідження фаз, станів, стадій та результатів перетворення предмета творчості) та особистісного (дослідження суб'єкта творчої діяльності – його потреб, мотивів, знань, умінь, навичок, властивостей, самосвідомості, емоцій, почуттів) (Д.Б. Богоявленська, Л.С. Виготський, В.В. Давидов, Д.Б. Ельконін, Г.С. Костюк, О.М. Матюшкін, В.О. Моляко, В.Б. Рибалка, М.О. Холодна, В.С. Юркевич та ін.).

В.І. Андрєєв визначає як творчу особистість таку людину, для якої характерна стійка, високорівнева спрямованість на творчість, творчу активність, яка проявляється в єдності з високим рівнем творчих здібностей, що дозволяє їй досягнути вагомих результатів в одному або кількох видах діяльності.

В.О. Моляко запропонував вважати, що людина є творчою особистістю, яка є самостійною у прийнятті рішення, в постановці значущих цілей та розробці програм власної поведінки. При цьому, творча особистість характеризується суттєвим рівнем інтелектуального розвитку та професійної майстерності, здатністю до нестандартних дій, усвідомленням власної відповідальності перед собою та суспільством.

С.О. Сисоева вважає, що оскільки особистість – це системна якість індивіда, то творча особистість – це підсистема особистості, яка характеризується сукупністю творчих якостей індивіда, що забезпечують їй успіх у творчій діяльності. На думку дослідниці, на формування творчої особистості впливають як загально-соціальні, так і конкретно-соціальні закономірності, обумовлені конкретно-історичними умовами суспільного розвитку, а процес становлення творчої особистості конкретного індивіда має

свої специфічні закономірності; загально-соціальний, конкретно-соціальний і індивідуально-соціальний аспекти, що впливають на формування творчої особистості, знаходяться в діалектичній єдності і виступають як загальне, особливе і одиничне; творча особистість розвивається і формується у творчій діяльності та спілкуванні і характеризується ступенем соціально-активної включеності у суспільні відносини [3, с. 124].

У центрі уваги вітчизняної і зарубіжної педагогічної науки була і залишається актуальною проблема реалізації потенціалу власних сил педагога відповідно до нових умов розвитку суспільної життєдіяльності.

Дослідниця О.Л. Туриніна провідними напрямками вдосконалення освіти вважає посилення стимулюючих факторів творчої індивідуальності студента – майбутнього спеціаліста, створення умов для її вияву та розвитку, а також максимальне використання резервних можливостей для активізації інтересу студентів до самозбагачення творчого потенціалу.

У цілому, сучасний стан дослідження творчості можна охарактеризувати як процес зближення двох підходів: процесуального (дослідження фаз, станів, стадій та результатів перетворення предмета творчості) та особистісного (дослідження суб'єкта творчої діяльності – його потреб, мотивів, знань, умінь, навичок, властивостей, самосвідомості, емоцій, почуттів) (Д.Б. Богоявленська, Л.С. Виготський, В.В. Давидов, Д.Б. Ельконін, Г.С. Костюк, О.М. Матюшкін, В.О. Моляко, В.Б. Рибалка, М.О. Холодна, В.С. Юркевич та ін.).

М.С. Каган на основі аналізу різних видів діяльності особистості виділяє п'ять потенціалів, що характеризують особистість:

- Гносеологічний (визначається об'ємом і якістю інформації, знаннями особистості про навколишній світ, природу та суспільство).
- Аксіологічний (визначається системою ціннісних орієнтацій).
- Творчий (визначається вміннями та навичками, здібностями до дії).
- Комунікативний (визначається мірою та формою спілкування особистості).

Художній (визначається художніми потребами особистості й тим, як вони задовольняються).

На нашу думку, відокремлення в структурі особистості творчого потенціалу є правомірним, адже в цьому виражена роль творчої діяльності в житті людини. Але творча діяльність має більш високий рівень складності. Встановлювати зв'язок творчого потенціалу тільки з певним обсягом знань і умінь недостатньо.

На сьогодні не існує єдиної думки відносно поняття “якість” як характеристика фахівця. В сучасній педагогічній психології під властивостями або рисами особистості також розуміють “стійкі особливості поведінки, які повторюються в різних ситуаціях”. Якщо розглядати якість фахівця як якість продукції вузів, то це необхідно розуміти як сукупність властивостей

особистості, що обумовлюють її здатність задовольнити потреби суспільства відповідно до її призначення. Якість вважається інтегральною характеристикою, яка дозволяє надавати оцінку підготовці фахівця і яка має проявлятися в професійній діяльності. Разом з тим постає питання про те, хто її забезпечує, важливо мати уявлення як про реальні рівні підготовки професіоналів, так і про керівні педагогічні дії, що реалізуються у навчально-виховному процесі вузу.

Повноцінне формування особистості людини значною мірою залежить від того, які саме потреби будуть забезпечувати формування та розвиток творчих якостей. Процес формування та розвитку творчої людини потребує появи та саморозвитку потреб високого культурного рівня, таких як потреби пізнання нового, творчої самоорганізації, досягнення моральних і суспільних цінностей. За умови розвитку саме цих потреб людини буде вирішена проблема внутрішньої стимуляції активності і невпинного вдосконалення особистості людини.

А.М. Матюшкін визначив такі структурні компоненти творчої особистості: можливість передбачення та прогнозування; можливість досягнення оригінальних рішень; творча активність, яка виражається у виявленні нового, у постановці та вирішенні проблем; домінуюча роль пізнавальної мотивації; здатність до створення ідеальних еталонів, що забезпечують високе інтелектуальне, моральне та естетичне оцінювання [1].

О.Н. Лук, вивчаючи проблему формування творчої особистості та її рис, акцентує увагу на такі якості, як незалежність суджень, самобутність, критичність, готовність до ризику, імпульсивність, сміливість мислення, гнучкість розуму, вміння бачити проблему, захопленість справою, позитивна самооцінка, почуття гумору, творча уява. Вчений розділяє якості творчої особистості на три групи: здібності, пов'язані з мотивацією; здібності, пов'язані з темпераментом; розумові здібності [5, с. 12-32].

Зауважимо, що деякі дослідники серед особливостей творчої особистості виділяють: відхилення від шаблону; оригінальність; ініціативність; наполегливість; висока самоорганізація; працездатність; потреба в інтелектуальній праці; високий рівень вимогливості; готовність до ризику; імпульсивність; незалежність суджень; нерівномірність успіхів при вивченні різних навчальних предметів; почуття гумору, самобутність, пізнавальна «дотошність»; несприймання на віру, критичний погляд на такі речі, які вважають «священними»; сміливість уявлення та мислення; особливості мотивації: творча особистість знаходить задоволення не стільки у досягненні мети творчості, скільки у самому процесі творчості.

С.О. Сисоєва виділила у своєму дослідженні творчі якості особистості, які характеризують спрямованість особистості на творчу діяльність, її характерологічні особливості, творчі вміння, індивідуальні особливості

психічних процесів, які сприяють успіху людини у творчій діяльності, [4, с. 125-127] а саме: адекватна Я-концепція; потяг до процесу творчості; творчий інтерес, допитливість; бажання бути визнаним, отримати високу оцінку діяльності; потяг до пошуку нової інформації, фактів; сміливість; готовність до ризику; самостійність; ініціативність; впевненість у своїх силах та здібностях; незалежність поведінки; повага до інших; емпатійність у відношенні до людей; терпляче ставлення до особливостей інших людей; цілеспрямованість; наполегливість; вміння довести почату справу до кінця; працелюбність; вимогливість до себе; почуття гумору; спостережливість; терпляче відношення до критики; енергійність; чесність, прямота суджень; товарицькість; самовідданість; гордість, почуття власної гідності; почуття прекрасного; чуткість до аналізу моральних проблем; емоційна активність; проблемне бачення; здатність до висування гіпотез, оригінальних ідей; винахідництва; дослідницької діяльності; уміння аналізувати, інтегрувати та синтезувати інформацію; розвинуте уявлення, фантазія; виявлення протиріч; подолання інерції мислення; виділення основного; описування явищ, процесів; здатність пояснювати, доводити, обґрунтовувати; робити висновки; вміння переносити знання та досвід у нові ситуації; вміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, скриті взаємодії; самоуправління; здатність до міжособистісного спілкування; здатність долати конфліктні ситуації; пошуково-перетворюючий стиль мислення; критичність мислення; альтернативність мислення; дивергентність мислення; точність мислення; швидкість запам'ятовування (фіксація); довгочасність пам'яті; готовність пам'яті; асоціативність пам'яті; особлива увага до беспорядної інформації, яка здається незначною, малосуттєвою; цілісність, синтетичність, свіжість, самостійність сприйняття; неупередженість сприйняття; висока чутливість до субсенсорних подразників; уміння звільнитись від фіксованої спрямованості і константності сприйняття; розвинута інтуїція. В зв'язку з цим дослідниця вважає: « Кожна людина – це неповторна індивідуальність і тому вона характеризується своїм унікальним набором вищенаведених якостей, рівнем їх розвинутості, який і буде визначати рівень творчих досягнень і можливостей конкретної людини» [4, с. 127].

На нашу думку це найбільш повна класифікація творчих якостей на сьогодні.

У дослідженнях І.В. Галактионова наводиться класифікація творчих якостей особистості студента педагогічного вищого навчального закладу:

Група якостей, пов'язана з особливостями пізнавальних процесів, до якої відносяться: а) здатність до сприйняття і його саморегуляція; б) концентрація на проблемі, спостережливість; в) оперування великим об'ємом добре систематизованої інформації, здатність утримувати в пам'яті явища і предмети, які не пов'язані очевидним асоціативним зв'язком; г) дивергентність мислення; вміння генерувати різні ідеї, гнучкість, оригінальність мислення; критичність та

незалежність мислення; бачення протиріч; здатність переносити знання, отримані в одній галузі на інше мисленеве поле, фантазування; залучена до творчого процесу інтуїція; педагогічна рефлексія своєї творчої діяльності; здатність прогнозувати; особлива група мотиваційно-особистісних якостей, а саме: схильність до ризику; прагнення до цікавої роботи; обізнаність; прагнення до творчих досягнень; само актуалізація; самопізнання; педагогічне ціле покладання; емоційно-вольові якості: розвинений самоконтроль й готовність до інтенсивної праці; само організованість; рішучість; самовпевненість; наполегливість; послідовність в досягненні мети; самостійність; здатність захоплюватись; позитивний емоційний тон при зустрічі з новим; схильність до емпатії, зняття почуття страху і фрустрації; естетичні якості: почуття прекрасного; художнє сприйняття світу; артистичність; комунікативні якості: здатність до співробітництва в творчій діяльності; вміння відстоювати свою точку зору, запевняти інших; здатність вирішувати конфлікти; педагогічний такт; схильність до ігрової взаємодії з партнерами по спілкуванню; почуття гумору.

Висновки. Таким чином, у науковій психолого-педагогічній літературі виділяються якості, які вирізняють творчу особистість та особистість вчителя, та наголошується на таких важливих складових для педагогічної діяльності: високий рівень компетентності, володіння педагогічною технікою, прагнення до творчого пошуку, високий рівень інтелектуальних умінь, розвиненість мислення, уяви, інтуїції, педагогічний досвід. При цьому майбутній вихователь прогнозує, планує завдання з виховання, навчання і розвитку; використовує арсенал методів і способів організації форм навчання; розробляє оптимальні варіанти змісту навчання; визначає дидактичні засоби; здійснює керівництво цим процесом. Обсяг творчих завдань включає привнесення інноваційних форм у процес навчання та виховання, вирішення окремих питань, що виникають у конкретних ситуаціях спілкування з учнями.

Педагогічна творчість також проявляється у виборі педагогічних засобів навчання та виховання; індивідуальному прояві реалізації нових теоретичних аспектів навчання; застосуванні оригінальних методів виховання. Цілеспрямований пошук вчителя спонукає до самовдосконалення у різних ланках педагогічної діяльності, предметом якої є розвиток творчих здібностей у самостійність взаємодіють і складають діалектичний ланцюг одного ряду з можливістю взаємних перетворень, в якому потенціал зумовлює творчу реалізацію особистості, а самостійність відображає її суть.

ЛІТЕРАТУРА

1. Матюшкин А.М. Концепция творческой одаренности / А.М. Матюшкин // Вопросы психологии. – 1989. – № 6. – С. 29–33.
2. Моляко В.О. Психологічні проблеми творчої діяльності та обдарованості дітей і молоді / В.О. Моляко // Наук. записки Інституту психології

- ім. Г.С. Костюка АГІ України. Вип. 19: Актуальні проблеми психології. – К., 1999. – С. 146–153.
3. Сисоєва С.О. Основи педагогічної творчості вчителя: навч. посіб. / С.О. Сисоєва. – К.: ІСДОУ, 1994. – 112 с.
4. Сисоєва С.О. Підготовка вчителя до формування творчої особистості учня: моног. /С.О. Сисоєва. – К.: Поліграфкнига, 1996.- 406 с.
5. Лук А.Н. Психология творчества / А.Н. Лук. - М.: Наука, 1978. - 128 с.